

ΜΙΑ ΝΕΑ ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΣΜΟΥ ΕΝ ΤΗ ΗΘΙΚΗ

ΟΜΙΛΗΤΗΣ Δ. ΒΕΖΑΝΗΣ

Όταν πρό ὀλίγων ἐτῶν ἐν Μονάχῳ εἰσφραζόμεν ἑπὶ τῆς διδακτορικῆς μου διατριβῆς ἣτις εἶχε ὡς ἀντικείμενον τὸ πρόβλημα τοῦ Ἄτομισμού καὶ Κοινωνισμού ἐν τῇ Κοινωνικῇ Φιλοσοφίᾳ διείδον ὅτι τοῦτο ἦτο ἀρρήτως συνδεδεμένον μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ Εὐδαιμονισμού ἐν τῇ Ἠθικῇ. Αἱ ἐρευνᾶναι μου καὶ ἡ λύσις ἦν ἔδωσα εἰς τὸ ὕψ' ὅσιν πρόβλημα ἐστηρίζοντο εἰς μίαν ἰδικήν μου λύσιν τοῦ Ἠθικοῦ προβλήματος μὲ τὴν ὁποίαν θὰ σᾶς ἀπασχολήσω ἐνταῦθα.

Ὁλόκληρος ἡ ἐρευνά μου μαζὺ μὲ τὰς γενικὰς γραμμὰς ἐκείνων ποῦ θὰ ἀκούσετε ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος τοῦ ἐν Βερολίνῳ ἐκδομένου φιλοσοφικοῦ περιοδικοῦ «Archiv für systematische Philosophie»

Τὸ ἀκουσμα τῆς φράσεως: Μία νέα θεμελίωσις τοῦ Εὐδαιμονισμού ἐν τῇ Ἠθικῇ, θὰ φέρῃ ἴσως τινὰς ἐπὶ τὴν σκέψιν ὅτι θὰ ἐπιχειρηθῇ ἴσως ἐνταῦθα μία ἐξήγησις τῆς ἠθικῆς τάξεως, τῆς κοινῶς λεγομένης ἠθικῆς διὰ τῆς ἀναγωγῆς αὐτῆς εἰς Ἄτομικὸν ἢ Κοινωνικὸν Εὐδαιμονισμόν δηλ. μὲ ἄλλας λέξεις θὰ ἐπιχειρηθῇ ἐνταῦθα μία ἀνάδειξις τῆς Εὐδαιμονίας ὡς Σκοποῦ τῆς Ἠθικῆς. Κάθε ἄλλο. Τὸ πρόβλημά μας κεῖται βαρύτερον. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μᾶς ἀπασχολεῖ ἐνταῦθα εἶναι τὸ ἑξῆς :

Ποία εἶναι ἡ ὑπεριότης ἀρχῆς ἣτις διέκει τὸ πράττειν γενικῶς καὶ ἀρα κοὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ τὸ ἠθικῶς πράττειν:

Μέχρι τοῦδε ἡ Ἠθικὴ Ἐπιστήμη ἐδέχετο δύο ὡς τὰ βασικὰ ἐλατήρια τοῦ πράττειν : Τὸ *ἐγωϊστικόν* καὶ τὸ *ἀλτρουϊστικόν*. Ὁ Ἐγωϊσμός καὶ ὁ Ἄλτρουϊσμός ἦσαν αἱ δύο βασικαὶ Ἀρχαὶ αἱ διέπουσαι τὸ πράττειν. Βεβαίως δὲν ἔλειψαν καὶ φωναὶ τινὲς ὑποστηρίζουσαι ὅτι ὅλαι αἱ πράξεις εἶναι ἐγωϊστικαί. Ἡ ἐργασία μου ὁμως διαφέρει τῶν ἄλλων οὐ μόνον διότι θεωρεῖ τὸν Ἐγωϊσμόν ὡς μοναδικὴν Ἀρχὴν τοῦ πράττειν, ἀλλὰ κυρίως διότι θέλει νὰ ἀποδείξῃ αὐτὸν λογικῶς.

Εἶναι φανερόν ὅτι ἂν ὅλαι αἱ πράξεις εἶναι εὐδαιμονιστικαὶ δηλ. σκοποῦν τὸ συμφέρον τοῦ πράττοντος αὐτὰς δὲν εἶναι δυνατόν ὁ Εὐδαιμονισμός νὰ ἀποτελέσῃ τὸ κριτήριον τοῦ Ἠθικοῦ διότι ἡ πρόταξις : ὁ Εὐ-

δαιμονισμός δέον να χρησιμεύη ὡς Ὑπατον Ἠθικὸν Ἀξίωμα δηλ. Ἀξίωμα τοῦ Δέοντος—Γενέσθαι ἔχει ὡς λογικὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὑπάρχουν και πράξεις ὧν ὁ σκοπὸς δὲν εἶναι εὐδαιμονιστικὸς. Τοιοῦτοτρόπως βλέπομεν τὸ ἀξιοπεριεργον, ὅτι ὁ ὀντολογικὸς Εὐδαιμονισμὸς ὑφ' ἣν ἔννοιαν τὸν μεταχειρίζομαι ἐγὼ σημαίνει τὴν ἄρσιν τοῦ δεοντολογικοῦ Εὐδαιμονισμοῦ.

Τότε ὁμως θὰ ἐρωτηθῆ ἴσως ποία βάσις δέον να δοθῆ εἰς τὸ Ἠθικόν; Ἡ ἐρώτησις αὕτη ὑπερβαίνει τὰ ὄρια τῆς Ἐργασίας μου. Ἐν τούτοις ἐάν λάβωμεν τὸν Εὐδαιμονισμὸν ὡς γεγονὸς εὐρισκόμεθα πρὸς λογικοῦ προβλήματος ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῶν Ἐννοιῶν Ἠθ. Καλὸς και Ἠθ. Κακὸς τὸ ὁποῖον θὰ προσπαθῆσω να λύσω διὰ μιᾶς συναγωγῆς τῆς θέσεως τοῦ Ἠθικοῦ ἐν τῷ Συνόλῳ τοῦ Πράττειν.

Πρὶν ἢ εἰσελθῶ εἰς τὸ θέμα μου θὰ ἐκθέσω ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς τὰ Ἠθικὰ Συστήματα μερικῶν μεγάλων φιλοσόφων ἀνηκόντων εἰς ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτους Σχολάς.

Ἡ ἐξέτασις αὕτη θὰ δείξῃ ὅτι ἡ ὑπαρξις μὴ Ἐγωιστικῶν πράξεων εἶναι γενικῶς ἀποδεκτὴ.

Ὁ Herbert Spencer μᾶς δίδει εἰς τὸ ἔργον του «αἱ Ἀρχαὶ τῆς Ἠθικῆς» μίαν Ἠθικὴν ἣτις εἶναι πολὺ ἐπηρραισμένη ἀπὸ τῆς βιολογικῆς ἰδέας και τὴν θεωρίαν τῆς Ἐξελίξεως. Ἡ ὑπεράτη Ἀρχὴ τῆς Ἠθικῆς ἔγκειται κατὰ τὸν Spencer εἰς τὸ Ἀξίωμα. «Ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρα Εὐτυχία δι' ἑαυτὸν.» Ἡ Εὐτυχία συνίσταται κατ' αὐτὸν πρῶτον εἰς διάρκειαν τῆς Ζωῆς, δεῦτερον εἰς πλοῦτον τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Αὕτη ἡ Ἀρχὴ δὲν εἶναι διὰ τὸν Spencer μόνον δεοντολογικὴ ἀλλὰ συγχρόνως ὀντολογικὴ ἣτις θὰ πραγματοποιηθῆ διὰ τῆς Ἐξελίξεως. Οἱ σκοποὶ οὗς ἐπιδιώκει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰς πράξεις του εἶναι ἀτομικοὶ, κοινωνικοὶ ὑπὸ τὴν στενωτέραν ἔννοιαν δηλ. οἰκογενειακοὶ, τέλος κοινωνικοὶ ὑπὸ εὐρείαν ἔννοιαν. Ἠθικὴ εἶναι ἡ ἐπιστῆμη ἐκείνη ἢ διδάσκουσα τὸ τέλειον, τὸ ἠθικῶς πράττειν.

Διὰ να εἶναι μία πράξις τελεία δέον να ἐκπληροῖ τὰς ἐξῆς προϋποθέσεις: μέρος τῶν ὁποῖων ἐκπληρῶνει ἤδη τὸ ἀνθρώπινον πράττειν.

Α' Να εἶναι φυσικῶς τελεία δηλ. ἡ πράξις να ἀνταποκρίνηται πρὸς τὸ θεληθὲν. Τοῦτο τὸ ὁποῖον φαίνεται εἰς ἡμᾶς ὡς ἀντονόητον εἶναι εἰς μίαν κατωτέραν βαθμίδα ἀδύνατον διότι ἡ θέλησις λόγῳ φυσιολογικῆς ἀτελείας ἐκδηλοῦται ἄλλως.

Β' Δέον ἢ πράξις να ἢ βιολογικῶς τελεία δηλ. να μὴ ἀντίκειται πρὸς τὴν ὑγίαν και τὴν φυσιολογικὴν λειτουργίαν τοῦ Σώματος

Γ' Να ἢ ψυχολογικῶς τελεία δηλ. να ἀνταποκρίνηται πρὸς τὰς ἀτομικὰς διαθέσεις, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ πράττοντος.

Δ' Τέλος να ἢ κοινωνιολογικῶς τελεία να ἀνταποκρίνηται πρὸς τὰς θελήσεις τοῦ περιβάλλοντος αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ ἰδίου συμφέροντος να μὴ βλάπτωνται οἱ ἄλλοι.

Ἡ κοινωνιολογικὴ τελειότης τῆς πράξεως ὁμως, λέγει ὁ Spencer, δὲν ἐποκλείει μίαν ἀντίθεσιν μεταξὺ Ἐγωιστικῶν και ἄλτρουιστικῶν ἐλατηρίων εἰς ἕνα ἄνθρωπον. Ἡ ἀντίθεσις ὁμως αὕτη δὲν εἶναι ἀπόλυτος πρῶτον διότι

ὁ Ἀλτρουϊσμός ἔχει ὡς προϋπόθεσιν τὸν Ἐγωϊσμόν· διότι πῶς θὰ ἠδύνατο τις νὰ βοηθήσῃ τὰ πλησίον του ἐὰν δὲν ἔξη καὶ ἐὰν δὲν εἶχε καὶ κλεόνασμα; Ἐκτὸς τούτου δὲ ἡ Ἀλτρουϊστικὴ πράξις εἶναι δυνατόν νὰ παρασχη ἐγωϊστικὴν εὐχάριστον εἰς τὸν πράττοντα.

Πρὸς τὸ τέλειον τοῦτο κρᾶττειν τὸ ὁποῖον λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ὁλας τὰς ἀπαιτήσεις ὀδηγεῖ ἡ Ἐξέλιξις ἣτις συνίσταται εἰς τὴν ὁσημέραι ὠργανωμένην ἀνομοιότητα ἐν ἀντιθέσει μὲ τὴν πρωτογενῆ ἀνοργάνωτον ὁμοιότητα.

Ἡ ἠθικὴ τοῦ Spenser ἔχει ὡς πρῶτον ἐλάττωμα διὰ εἶναι σχετικὴ δηλ. δὲν ἀποδεικνύει διὰ τὴν εὐτυχία δέον νὰ ἀποτελῇ τὸ ὑψιστον ἀγαθόν.

Δεύτερον δὲν ὠρίσει τι σημαίνει εὐτυχία ἣτις εἶναι σχετικὴ διὰ τοὺς ἀνθρώπους ὡς ὁ ἴδιος ἀναγνωρίζει. Τρίτον δὲν καθώρισε ἂν ἡ ἀτομικὴ εὐτυχία ἢ ἡ κοινωνικὴ εὐτυχία δέον νὰ ἀποτελῇ τὸ ἠθικὸν ἰδεώδες τοῦ πράττοντος. Διὰ τοῦτο ὑπὸ τῆς ἠθικῆς Ἐπιστήμης Wittner Etshnik λογίζεται ὁ Spenser εἰς τε τοὺς Ἀτομικοὺς τοὺς κοινωνικοὺς Εὐδαιμονιστάς.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁμας μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι ὅτι ὁ Spenser δέχεται δύο βασικά ἐλαττήρια τὸ ἐγωϊστικὸν καὶ τὸ ἀλτρουϊστικὸν ἢ μὴ ἐγωϊστικόν.

Ὁ Kant ἔδωκεν εἰς τὰ ἔργα τοῦ «Grundlegung zur Metaphysik der Sitten» καὶ «Kritik der praktischen Vernunft» μίαν θεωρίαν τοῦ Ἠθικοῦ ἣτις διακρίνεται διὰ τὴν τολμηρότητα τῆς συλλήψεως καὶ τὸ πρωτότυπον τῆς θεμελιώσεως.

Ὁ Ἄνθρωπος κατὰ τὸν Kant ὡς ὄν μὲ ἀνάγκας ἔχει μίαν τάσιν νὰ τὰς θεραπεύῃ ἢ ροπή αὐτῆ καλεῖται ροπή πρὸς Εὐτυχίαν, ἀπὸ αὐτὴν δεσμεύεται τὸ Ἐγὼ ὡς ἀντικείμενον τῆς Ἐμπειρίας. Ἡ τοιαύτη ἐξάρτησις τοῦ Ἀνθρώπου ἀπὸ τὰς Ἀνάγκας τὸν λέγεται Ἐτερονομία. Ἐκτὸς ὁμας ἀπὸ τὸ ἐμπειρικὸν Ἐγὼ ὑπάρχει τὸ νοητὸν Ἐγὼ, τὸ Ἐγὼ ὡς ὑποκείμενον σκέψεως ὅχι ὡς ἀντικείμενον αὐτῆς τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάγεται εἰς τοὺς νόμους τῆς σκέψεως ἄρα καὶ εἰς τὸν κόσμον τοῦ Αἰτιατοῦ. Τὸ νοητὸν Ἐγὼ εἶναι ἐλευθέρων δύναται νὰ ἐπιχθῇ πέραν τῶν ταπεινῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς ροπῆς πρὸς τὴν εὐτυχίαν καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν ἠθικὸν νόμον, οὐχὶ ἀπὸ ὑλικὸν ἐλαττήριον ἀλλὰ ἀπὸ πνευματικὸν ἐλαττήριον τὸ ὁποῖον ἐγκρατεῖται εἰς τὸ σέβας πρὸ τοῦ Ἠθικοῦ Νόμου ἢ τὸ Αἰσθημα τοῦ καθήκοντος. Ἡ θέλησις λοιπὸν δύναται ἀκολουθοῦσα τὸν Ἠθικὸν νόμον νὰ καταστῇ αὐτόνομος ἢτοι ἐλευθέρα. Ἐφευγᾶται νῦν ποῖος ὁ Ἠθικὸς Νόμος καὶ τίς ἢ θεμελιώσις αὐτοῦ.

Ἡ θεμελιώσις τοῦ Ἠθικοῦ Νόμου εἶναι ἐν τῶν δυσκολωτάτων προβλημάτων τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας καὶ ἐν τῶν κατορθωμάτων ἐκείνων διὰ τὰ ὁποῖα αὐτὸς ὁ Kant ὑπερηφανεύετο.

Ὁ Ἠθικὸς Νόμος δὲν εἶναι κατὰ τὸν Kant προῖον ἐμπειρίας ἀλλ' ἐξάγεται ἀριστοῖ ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς Καθαρᾶς Λογικῆς.

Τὸ πρόβλημα ὅπερ θέτει αὐτῷ ὁ Kant εἶναι :

Πῶς πρέπει νὰ εἶναι διαμορφωμένος ὁ Ἠθικὸς Νόμος ὥστε νὰ εἶναι γενικῶς ἀνεγνωρισμένος. Δηλ. νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τοὺς Ἀνθρώπους ὅπως ἢ Λογικῇ. Ἡ ἀπάντησις ἦν ἔδοτο εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ὁ Kant ἦτο : Ὁ Ἠθι-

κὸς Νόμος πρέπει νὰ εἶναι οὕτω διαμορφωμένος ὥστε νὰ συμφωνῇ μὲ τὴν ἀπαιτήσιν αὐτὴν τοῦ γενικῶς ἀνεγνωρισμένου. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐφθανε εἰς τὴν περιφήμῳ του κατηγορηματικὴν Προστακτικὴν ἥτις εἶναι «Πράττε τοιοῦτοτρόπως ὥστε ἡ ἀρχὴ ἢ διέπουσα τὸ πράττειν σου νὰ δύναται νὰ ἦ γενικὴ».

Ὁ Ἠθικὸς Νόμος ἰσχύει, συμφώνως μὲ τὸν Kant οὐ μόνον δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ δι' ὅλα τὰ ἔλλογα ὄντα ὅλων τῶν ἐποχῶν καὶ ὅλων τῶν τόπων καὶ πλανητῶν, διότι πηγάζει ἀπὸ τὴν καθαρὰν Λογικὴν. Εἰς Κριτικὴν τοῦ Πρακτικοῦ Λόγου εἰς τὴν γνωστὴν δύσκολον ἔκφρασιν του λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἐν τοίκοις δέον τις ἵνα ἀνευ παρεξηγήσεως θεωρήσῃ τις τὸν Νόμον τοῦτον ὡς δεδομένον νὰ παρατηρήσῃ ὅτι δὲν εἶναι ἐμπειρικός ἀλλὰ τὸ μόνον Ἀποτέλεσμα τῆς Καθαρῆς Λογικῆς ἥτις τοιοῦτοτρόπως φαίνεται ὡς πρωταρχικῶς διατάσσουσα», ἦτοι εἰς ἀτλουσιτέραν διαίλεκτον ὡς δίδουσα τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τοῦ Δέοντος Γενέσθαι.

Ὁ Ἠθικὸς Νόμος τὸν ὁποῖον αἰσθάνεται ἐντὸς του ὁ Kant καὶ τὸν ὁποῖον βλέπει θεμελιούμενον τόσο καλὰ εἰς τὴν λογικὴν εἶναι ἐκεῖνος ὅστις μαζί μὲ τὸν ἀστερόδοντα οὐρανὸν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν του ἐμβαλλεὶ τὸν φιλόσοφον εἰς εὐσεβῆ τροχὸν πρὸ τῶν Μυστηρίων τοῦ Παντός.

Ὁ Ἠθικὸς Νόμος ὅστις κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Kant ἔχει ὡς μόνην ἐρμηνείαν τὸ ἀρχαῖον ρητὸν «ὁ μισθὸς ἑτέρου μὴ πωλήσῃς» ἀποτελεῖ τὸν τύπον τοῦ ὁποῖου περιεχόμενα εἶναι αἱ ὑπὸ τοῦ Ἐγωῖσμοῦ προκαλούμεναι ἠθικαὶ πράξεις. Ὁ Τύπος αὐτὸς εἶναι ὁ ρυθμιστὴς ὁ περιοριζὼν τὸν Ἐγωῖσμόν εἰς τὰ ὄριά του. Ἐντεῦθεν ἡ Ἠθικὴ τοῦ Kant ἐκλήθη τυπικὴ Ἠθικὴ. Ἠθικαὶ εἶναι αἱ πράξεις αἱ διεκόμεναι ἰσ' αὐτῆς ὡς πραττόμεναι ἀπὸ Σεβασμὸν πρὸς τὸν Ἠθικὸν Νόμον ἀπὸ καθήκον. Κάθε ἄλλη πράξις πραττομένη ἀπὸ αἰσθημα ἔστω καὶ ἀλτρουστικὸν εἶναι μὴ ἠθικὴ.

Αὕτη εἶναι ἓν ἀδροστάταις γραμμαῖς ἡ ἠθικὴ θεωρία τοῦ μεγάλου Φιλοσόφου.

Τίς δύναται τις νῦν νὰ παρατηρήσῃ εἰς τὴν θεωρίαν ταύτην.

Τὸ πρῶτον καὶ κύριον τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ σταθῇ εἶναι ἡ συναγωγὴ τοῦ Ἠθικοῦ Νόμου ἐκ τῆς Λογικῆς. Ὁ Δρόμος ὃν ἀκολουθεῖ ὁ Kant εἶναι ὁ ἑξῆς: Διὰ νὰ ὑπάρχῃ γενικῶς ἀνεγνωρισμένος νόμος δέον νὰ ἦ γενικῶς ἀνεγνωρισμένος. Ἄρα εἶναι οὗτος ἡ γενικὴ Ἀρχὴ. Ἐδῶ ὅμως γενικὴ Ἀρχὴ σημαίνει τὴν Ἀρχὴν συμφώνως μὲ τὴν ὁποῖαν δύναται πράττειν ὅλοι δηλ. τὴν κοινὴν ἀρχὴν. Τοιοῦτοτρόπως χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσῃ τις διδῆ εἰς τὴν γενικῶς ἀνεγνωρισμένην ἀρχὴν τὸ περιεχόμενον τῆς Γενικῆς, τῆς Κοινῆς Ἀρχῆς. Ἡ Κοινὴ γενικὴ Ἀρχὴ εἶναι ἐξ ἴσου ἀυθαφῆτως περιεχόμενον τῆς Γενικῶς ἀνεγνωρισμένης Ἀρχῆς ὅσον καὶ πᾶσα ἄλλη. Αὐτὸ τὸ λογικὸν Σφάλμα εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δίδει ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ νομισθῇ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ συναχθῇ λογικῶς ἡ Ἠθικὴ Ἀρχὴ ἢ Ἀρχὴ τοῦ Δέοντος Γενέσθαι ἀπὸ τοὺς Νόμους τῆς καθαρῆς λογικῆς.

Πρῶτον λοιπὸν ἐπιχείρημα κατὰ τῆς Kantιανῆς Ἠθικῆς εἶναι ὅτι αὕτη δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς Λογικῆς ἀλλ' ἐπὶ τῆς πίστεως; δεδομένον ὅτι ὑπάρχουν

καὶ ἄνθρωποι μὴ ἔχοντες ἰδέαν Ἡθ. Νόμου, καὶ καθήκοντος καὶ οὕτως εἶναι σχετική.

Δεύτερον ἐπιχείρημα κατὰ τῆς Ἡθικῆς αὐτῆς εἶναι ὅτι ἡ μόνη ἐρμηνεία τοῦ Νόμου δὲν εἶναι ἡ προμηθεΐα «ὃ σὺ μισεῖς ἕτερόν μὴ ποιῆσῃς». Ἀκόμη καὶ ἡ Νιτσεανικὴ Ἡθικὴ δύναται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ πλαίσιον τοῦτο, πράγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἄντικρυς ἀντίθετον πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ Kant.

Τρίτον ἐπιχείρημα κατὰ τῆς Ἡθικῆς ταύτης εἶναι ὅτι δὲν εἶναι τυπικὴ ὡς θέλει νὰ εἶναι ἐν ἀντιθέσει μετὰ τὴν προηγουμένην οὐσιαστικῶς, διότι οὐδεμία ἠθικὴ εἶναι τυπικὴ. Ἡθικὴ σημαίνει τὸ Δεῖον Γενέσθαι, τὰς πρακτέας πράξεις. Εἶναι λοιπὸν προφανές ὅτι πᾶσα Ἡθικὴ εἶναι οὐσιαστικὴ διότι καὶ ἡ τυπικωτάτη Ἡθικὴ ἐξασκεῖ ἐπίδησιν τροποποιούσα τὴν συγκεκριμένην πράξιν. Ἐὰν μία Ἡθικὴ παύσῃ νὰ θέλῃ νὰ καθορίῃ τὸ πρακτέον τότε σημαίνει ὅτι δὲν εἶναι Ἡθικὴ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐγωϊσμόν ὁ Kant ἀναδείκνυται ὁ μεγαλύτερος τοῦ ἐθρὸς θεωρῶν ὅτι πᾶσα Ἡθικὴ πράξις δέον νὰ ᾖ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον ἐλευθέρα ἀπὸ ἐγωϊστικὰ ἐλατήρια.

Ὁ Schopenhauer, ἐκ τῶν λαμπροτέρων καὶ ῥεντερωτέρων πνευμάτων ὄλου τοῦ Κόσμου, καὶ ὅλων τῶν Ἐποχῶν μᾶς δίδει εἰς τὴν ἐργασίαν του «Die Grundlage des Morals» (Ἡ βάση τῆς Ἡθικῆς) τὴν ἰδίαν περὶ Ἡθικῆς ἀντίληψιν. Ὁ Schopenhauer ὁ πρῶτος κηρύξας τὴν δύναμιν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ Kant εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν τὸ ὄνομα τοῦ Φιλοσόφου εἶχε καλύψει ἢ αἰγλή τοῦ Ἰδεαλισμοῦ εἶναι ὁ πρῶτος ὁ δίδων τὸ πιστοχρον καὶ τὸ σαθρὸν τῆς ὑπὸ τοῦ Kant ἠθικῆς βάσεως εἰς τὴν Ἡθικὴν καὶ μετὰ ταῦτα ἀνεκαλύψας τὰ σφάλματα τοῦτου Σκοπὸς τοῦ Schopenhauer εἶναι νὰ ἀναλύσῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖόν εἰς τὴν Ἐμπειρίαν λέγεται Ἡθικὴ. Ἡ βάση τῆς Ἡθικῆς κατὰ τὸν Schopenhauer θὰ ἀνευρεθῇ διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν Ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ τῶν εἰς τὴν βάσιν αὐτῶν, περιεχομένων θέλησεων καὶ κινήτρων. Ὅλοι αἱ ἄνθρωπινοι πράξεις λέγει ὁ Schopenhauer ἔχουν ὡς κίνητρον τὸ Καλόν.

Δὲν φαίνονται δὲ ὅσον παραδοξολογοὶ ὠρισμένοι ἠθικοφιλόσοφοι ὡς ὁ Holbach, ὁ d'Alembert, ὁ Helvetius, οἱ θεωροῦντες ὅτι καὶ αἱ ἠθικαὶ πράξεις εἶναι κεκαλυμμένος ἐγωϊσμός διότι πράγματι, πολλὰ κατ' ἐπιφάνειαν ἠθικαὶ πράξεις ἔχουν ὡς ἐλατήριον τὸν ἐγωϊσμόν. Ἐν τούτοις ὁμοῦ λέγει ὁ Schopenhauer ὑπάρχουν καὶ πράξεις ὧν ἐλατήριον δὲν εἶναι ὁ ἐγωϊσμός, ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ μόνον ἡ θέλησις τοῦ νὰ μὴ πάσῃ ὁ ἄλλος. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ πράξις σκοπεῖ τὸ Καλόν οὐχὶ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ μᾶς, ἀλλὰ τοῦ Πλησίον μᾶς. Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι ἐκτὸς τοῦ ἐγωϊσμοῦ ὑπάρχει καὶ ἄλλο ἐλατήριον, ἡ Συμπάθεια, ἡ ὁποία ἔχει ὡς κατωτάτην βαθμίδα τὴν Δικαιοσύνην δηλ. τὴν ἀρνητικὴν θέλησιν ὡς ἐν τῇ ἐνάσκησει τοῦ ἐγωϊσμοῦ μὴ βλάπτειται ὁ Πλησίον καὶ ὡς ἀνωτάτην τὴν πρὸς τὸν Πλησίον Ἀγάπην, ἥτις συνίσταται εἰς τὴν θετικὴν θέλησιν ὡς ὠφελῆται ὁ Πλησίον ἑστώ καὶ ἂν δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου βλάπτεται ὁ ἴδιος ἑαυτός μᾶς.

'Εκτός ὅμως τῆς Συμπαθείας ὡς Τρίτον 'Ελατήριο ὑπάρχει ἡ *Κακία* ἥτοι ἡ θέλησις ὅπως προσάπτεται κακὸν εἰς τὸν Πλησίον. Τοιουτοτρόπως τὰ τρία βασικά ἐλατήρια εἶναι :

α) 'Ο 'Εγωϊσμός ἥτοι ἡ θέλησις πρὸς τὸ ἴδιον καλόν.

β) 'Η Συμπάθεια ἥτοι ἡ θέλησις πρὸς τὸ καλὸν τοῦ ἄλλου ἐξικνουμένη μέχρι τῆς θυσίας τοῦ ἰδίου καλοῦ.

γ) 'Η Κακία ἡ θέλησις τοῦ κακοῦ τοῦ ἄλλου. 'Ηθικαὶ δὲ πράξεις λέγονται ὅλαι αἱ πηγάζουσαι ἀπὸ τὸ ἐλατήριο τῆς Συμπαθείας. 'Ερωτᾶται νῦν πῶς εἶναι δυνατὰ αἱ 'Ηθικαὶ πράξεις. 'Απλούστατα λέγει ὁ Schopenhauer διότι ὁ συμπαθῶν ἄνθρωπος πράττει ὡσὼν αὐτὸς νὰ ἔπασχε καὶ ὡσὼν αὐτὸς νὰ ἔχαρε. Τοῦτο ὁμως δεόν νὰ μὴ νοηθῇ ἐγωϊστικῶς. Χαίρει οἴχι ἐν ἑαυτῷ διὰ τὸν ἄλλον ἀλλ' ἐν τῷ ἄλλῳ διὰ τὸν ἄλλον καὶ πάσχει ὡσαύτως ἐν τῷ ἄλλῳ διὰ τὸν ἄλλον [Grundlage der Moral 255, S. 238 Cassina].

Εἰς τὴν ἠθικὴν του δίδει ὁ Schopenhauer καὶ μίαν μεταφυσικὴν ἐδραίωνωσιν ἧς, ὅμως ἡ ἐξέτασις ἤθελε μᾶς φέρει πολὺ μακρὰν. :

'Η 'Ηθικὴ αὐτῆ τοῦ Schopenhauer θέλει νὰ εἶναι μία ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου τοῦ 'Ηθικοῦ ἐν τῇ Κοινωνίᾳ ὡς τοιαύτη ὅμως ἀποτυγχάνει διότι ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι εἰς ὅλας τὰς κοινωνίας ταυτόσημος μὲ τὸ ἐπίθετον ἠθικός. 'Ο Schopenhauer ἐρμηνεύει τὴν σημασίαν τῆς λέξεως 'Ηθικός εἰς τὸν 'Ινδοευρωπαϊκὸν κύκλον δὲν δίδει ὅμως μίαν ἐρμηνείαν ἧτις νὰ ἐξηγῇ τὸ 'Ηθικὸν γενικῶς. Ἄλλωστε ὁπωσδήποτε καὶ νὰ εἶχ' ἂν τὰ πράγματα σὺδέποτε φιλοσοφικῶς δυνάμεθα νὰ ταυτοποιήσωμεν τὴν λέξιν ἠθικός μὲ ὠρισμένα ἐλατήρια. 'Ελατήρια ἢ πράξεις δύνανται νὰ ὦσι *Περιεχόμενα τοῦ 'Ηθικοῦ*, τὸ ὅποιον ὡς ἔννοια δεόν χωριστὰ νὰ ἐξακριβωθῇ. 'Εκεῖνο ὅμως τὸ ὅποιον μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι ὅτι ὁ Schopenhauer δέχεται μὴ ἐγωϊστικὰς πράξεις καὶ θεωρεῖ μάλιστα ταύτας ὡς τὰς ἀπαρτιζούσας τὸ ἠθικόν.

'Ο Windelband (Vom Prinzip der Moral s. 160-194 Präludien) συνεχιστὴς τῆς Καντιανῆς παραδόσεως ἀνάγει τὸ 'Ηθικὸν εἰς τὴν *Συνείδησιν τοῦ καθήκοντος* ἧτις ἐνυπάρχει ἐν παντὶ ἀνθρώπῳ. Βεβαίως τὸ συγκεκριμένον καθήκον διαφέρει κατὰ καιροὺς καὶ κατὰ τόπους. Συνείδησις ὅμως καθήκοντος ἐνυπάρχει εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς ἀκόμη καὶ τοὺς ἀγροίους. 'Εκ τῆς τυπικῆς καὶ γενικῶς ἀνεγνωρισμένης αὐτῆς ἀρχῆς δύνανται τις νὰ συναγάγῃ ἄλλας οὐσιαστικῶς καθωρισμένας Ἀρχάς, αἰτινες ἀποτελοῦν μέσα πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ καθήκοντος. Τοιαύτη ἀρχὴ καὶ ἀρετὴ εἶναι π. χ. ἡ δύναμις τῆς Βουλῆσεως, ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχραιμίας, τῆς Συνέσεως. Ἐννοεῖται ὅτι ὅλαι αὐταὶ αἱ Ἀρχαὶ αἱ οὐσιαστικῶς καθωρισμέναι δύνανται νὰ ἀποβῶσι κακαὶ ἐὰν δὲν ἐξυπηρετοῦν τὸ καθήκον. Καθήκον δὲ εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δεόν παντὶ τρόπῳ νὰ γίνῃ.

Τὸ Καθήκον αὐτὸ ἔχει τὰς ῥίζας του εἰς τὴν Κοινωνίαν ἧτις δὲν εἶναι αὐτοσκοπὸς ἀλλὰ μέσον πρὸς ἐπίτευξιν ἰδίου καθήκοντος. 'Η διατήρησις τῆς Κοινωνίας εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς ἐκκλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς. 'Εκ τούτου

τοῦ γεγονότος πηγάζον τὰ κοινωνικά λεγόμενα ἀνθρώπινα καθήκοντα τὰ ὁποῖα κατέχουν τὴν ἴδιαν θέσιν μὲ τὰς προορηθείσας οὐσιαστικῶς καθωρισμένας ἀρχὰς διότι ἀποτελοῦν μέσα διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος τῆς Κοινωνίας. Τὸ καθήκον τέλος τῆς Κοινωνίας εἶναι τὶ τὸ ἐξαρτώμενον ἀπὸ τὴν Μεταφυσικὴν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἰς τὸ γενικῶς ἐπικρατοῦν ἐν μιᾷ συγκεκριμένῃ κοινωνίᾳ δύναται τις νὰ διίδη τὴν οὐσίαν τῆς κοινωνίας καὶ τὸν προορισμὸν τῆς. Ὡς πλησιέστερον λοιπὸν καθήκον τῆς Κοινωνίας ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξαρτῶνται ὅλα τὰ ἀνθρώπινα καθήκοντα δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ Συνειδητοποίηση καὶ Πραγματοποιήσις τοῦ ἰδίου τῆς πολιτισμοῦ, ὅστις φαίνεται, ὡς προελέχθη, ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν. Τοῦτο εἶναι ἐν συντομίᾳ τὸ Ἠθικὸν σύστημα τοῦ Windelband τὸ φέρον ἐπ' αὐτοῦ τὴν σφραγίδα τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἔγραφεν οὗτος καὶ τὸ ὁποῖον φαίνεται εἰδικῶς κατασκευασμένον διὰ τοὺς ὑψηλοὺς τοῦ Κάιζερ. Ὑπάρχει τὶ τὸ ἐπιτάσσειν, τὸ πρακτέον ἄλλὰ τὸ πρακτέον εἶναι ἀγνωστον. Ὁ προορισμὸς τῆς Κοινωνίας ἀποτελεῖ τὸν γνώμονα ἄλλὰ ὁ προορισμὸς τῆς εἶναι ἀγνωστος.

Τὸ Καθῆκον εὐρίσκεται μέσα μας, εἶναι καθωρισμένον ἐνῶ ἡ γνῶσις τῆς Κοινωνίας μᾶς δεσπύει τὸν δρόμον καὶ διὰ τῆς λογικῆς μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὸ πρακτέον. Δηλ. συγχρόνως αἰσθηματολογικὴ καὶ γνωστικὴ ἠθικὴ. Αὐτοὶ οἱ τρεῖς ἐκ τῶν τόσων παραλογισμῶν εἰς οὓς ὑποκίπτεται ἡ ἠθικὴ τοῦ Windelband ἀρκοῦν διὰ νὰ δώσουν μίαν ἰδέαν τῆς λογικῆς ἀσφαλείας τῆς ἐπικρατούσης ἐν αὐτῇ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν εὐδαιμονισμὸν τὸ ζήτημα δὲν θίγεται εἰδικῶς, διότι εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ ἐκτελῶν τὸ καθῆκον του θυσιάζει τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ αὐτὸ τὸ συμφέρον καὶ τὴν εὐδαιμονίαν του εἰς αὐτό.

Ἄξια ἐπίσης μνημονεύσεως εἶναι ἡ θέσις τῆς Φαινομενολογίας εἰς τὸ πρόβλημα τῆς Ἠθικῆς. Ταύτης κύριος ἀντικρῶσκος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ Scheler. Ὁ Scheler στηριζόμενος εἰς ἐργασίας τοῦ ψυχολόγου Brentano περὶ intentionsgeföhle (κατευθυντηρίων αἰσθημάτων) καὶ τοῦ Husserl ἐδημιούργησε ὀλόκληρον σύστημα Ἠθικῆς ἐν τῷ ἔργῳ του «der Formalismus in der Ethik und die materiale Werthethik» στηριζόμενον κυρίως εἰς τὴν Μεταφυσικὴν. Ἴδιον τοῦ συστήματος αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἀντιτίθεται καὶ πρὸς τὸν Δεοντολογικὸν Εὐδαιμονισμὸν καὶ πρὸς τὸν Τυπισμὸν τοῦ Kant. Βάσει τοῦ συστήματος αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἡ ἰδέα ὅτι ὑπάρχει ἀντικειμενικὸς Κόσμος Ἄξιων ἀνεξάρτητος τοῦ Ἐγὼ καὶ τῶν Αἰσθημάτων μας ὅστις ὁρίζει τὰς μεταξὺ τῶν πραγμάτων καὶ πράξεων σχέσεις.

Ἄξια εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ Ποιότης ἐνὸς Πράγματος ἥτις εὐρίσκεται σχετικῶς μὲ ἄλλην ποιότητα εἰς τὴν σχέσιν τοῦ Κατωτέρου ἢ Ἀνωτέρου.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν δημιουργεῖ τὰς Ἄξιας δύναται μόνον νὰ γνωρίσῃ αὐτὰς καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας. Τὸ εἶναι γνωρίζομεν τὴν Ἠθικὴν ταύτην τάξιν εἶναι ἀδιάφορον διὰ τὴν ὑπαρξίν τῆς δευτέρας ἀκριβοῦς καὶ ὁ Νόμος τοῦ Νεύτωνος ὑπάρχει εἴτε τὸν γνωρίζομεν εἴτε ὄχι. Ὁ Scheler προ-

καρῶν μᾶς δίδει τὸν Ἀντικειμενικὸν αὐτὸν Πίνακα Ἀξιών.

Συμφάνως μὲ αὐτὸν αἱ Πραγματικαὶ εἶναι ἀνώτεροι τῶν Προσωπικῶν Ἀξιών.

Πραγματικαὶ ἀξίαι εἶναι ἡ Ἐπιστήμη, ἡ Τέχνη, ἡ Οὐκονομία. Προσωπικαὶ εἶναι αἱ ἀμέσως συνδεόμεναι μὲ τὸ Πρόσωπον. Αἱ Ἀξίαι δράσεως εἶναι ἀνώτεροι τῶν Ἀξιῶν καταστάσεως. Αἱ κοινωνικαὶ Ἀξίαι ἀνώτεροι τῶν προσωπικῶν. Ἀνώτεροι ὅλων εἶναι αἱ θεϊκαὶ ἀξίαι, ὁ Τύπος τοῦ Ἁγίου, ὅστις εἶναι ἀνώτερος τοῦ Σοφοῦ. Τοῦτο ἐξηγεῖται καὶ ψυχολογικῶς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Scheler εἶναι ἱερωμένος.

Ὁ Κόσμος αὐτὸς ἢ τὰς αὐτῆς γίνεται γνωστὸς εἰς τὸν Ἄνθρωπον οὐχὶ διὰ τῆς Λογικῆς ἀλλὰ διὰ μᾶς Logique du Coeur ὅπως τὴν ἤθελε ὁ Pascal. Αἰσθήματα ἀνθρώπινα ἀκριβῶς τὰ κατευθυντήρια αἰσθήματα τοῦ Brentano θεωροῦν ὅτι ὀρισμένα πράγματα εἶναι ἀνώτερα ἄλλων. Αἱ ἀνώτεροι ἀξίαι ἐκδηλοῦνται δι' ἀνωτέρου αἰσθήματος καὶ αἱ κατώτεροι διὰ κατώτερου. Τὸ προφανές γεγονός ὅτι συχνάκις κατώτεροι ἀξίαι ἐκδηλοῦνται δι' ἀνωτέρων αἰσθημάτων ἀπὸ τὰς ἀνωτέρας ἀξίας συμβιβάζει ὁ Scheler μὲ τὴν θεωρίαν του διὰ τῆς ὑποδείξεως ὅτι ὑπάρχει μία κατάταξις εἰς Βάθος τῶν Αἰσθημάτων. Τὸ ἀνώτερον συναίσθημα δι' οὗ ἐκδηλοῦται μία κατώτερα Ἀξία εἶναι ἐπιφανειακὸν ἀντιθέτως μὲ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ ἐκδήλωσις μᾶς ἀνωτέρας ἀξίας. Αὐτὴ ἡ σχέσις αἰσθήματος πρὸς τὰς Ἀξίας εἶναι ἡ μόνη παραχώρησις ἣν ποιεῖ ὁ Scheler πρὸς τὴν Εὐδαιμονιστικὴν Ἠθικὴν. Δι' αὐτῆς γίνεται κατὰ τὸν Scheler ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἀντ. Κόσμου τῶν Ἀξιών καὶ ἡ πραγματοποίησις αὐτοῦ.

Ἡ Ἠθικὴ τοῦ Scheler ἡ στηριζομένη εἰς τὸ A priori τῆς Ἠθικῆς Τάξεως εἶναι διὰ δύο λόγους ἀπορριπτέα. Πρῶτον διότι δὲν ὑπάρχει μία ἀναγκαστικὴ σχέσις μεταξὺ αἰσθήματος καὶ Ἀξιών ὡς τὰς ὀνομάζει. Ἡ δὲ αὐτοῦ δημιουργία τοῦ Βάθους τοῦ Αἰσθήματος εἶναι τί τὸ ἀστήρικτον καὶ μόνον ἴσως εἰς ἓνα ἄνθρωπον γνωστόν. Ἀποῦ ὁμως λείπει καὶ τὸ ἴχνος αὐτὸ τῆς ἀποδείξεως τότε πού στηρίζεται τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο τῶν κατώτερων καὶ ἀνωτέρων Ἀξιών οὗ ἡ ἐκθεσις καταλαμβάνει 800 περίπου σελίδας. Ἀπλούστατα εἰς τὸν ἀέρα διότι δὲν ἔχει κἄν τὸ δικαιολογητικὸν τοῦ Μυστικισμοῦ ὅστις ἰσχυρίζεται τοῦλάχιστον ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλη γνωστικὴ ἀτραπὸς πλὴν τῆς πεκατημένης.

Ἐκτὸς ὁμως τῆς σκέψεως αὐτῆς ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἥτις μᾶς δεικνύει τὸ λογικῶς ἀδύνατον τῶν ὑπὸ τοῦ Scheler διδασκόμενων. Διὰ νὰ εἰπωμεν ὅτι τὸ πρᾶγμα Α εἶναι ἀνώτερον τοῦ πρᾶγματος Β δέον νὰ συγκρίνωμεν αὐτὰ πρὸς τρίτον τί Γ μετὰ τοῦ ὁποῦ νὰ ἔχωσι κοινὰ γνωρίσματα καὶ δὴ ἀναγόμενα εἰς Ποσότητες. Ἐν προκειμένῳ διὰ νὰ εἰπῆ τις ὅτι «ὁ Ἅγιος» εἶναι ἀνώτερος «τοῦ Σοφοῦ» δέον νὰ ὑπάρχη κοινὸν μέτρον διὰ νὰ συγκρίνωμεν καὶ νὰ ἀποφανθῶμεν. Τοιοῦτον ὁμως δὲν ὑπάρχει ἀποθὸ κατὰ τὸν Scheler ἡ κατάταξις τῶν Ἀξιών ὑπάρχει πρὸ τοῦ κρίνοντος Ἀνθρώπου. Ἡ φράσις «τὸ Α εἶναι ἀνώτερον τοῦ Β» ἀνευ τῆς ὑπάρξεως τοῦ διαμέσου Γ εἶναι ἀπολύτως καὶ κατὰ κυριολεξίαν ἀνόητος. Ἐμφαίνεται δὲ ἀπὸ τὰς ἐξῆς ἐφαρμογὰς τῆς:

Ἄρκει νὰ φαντασθῶμεν τὴν πρότασιν : «τὸ μολυβδοκόνδυλον εἶναι ἐνώτερον τοῦ βατραχοῦ καὶ κατώτερον τοῦ Λυκαβητιοῦ».

Συμπέρασμα λοιπὸν τῆς ἐξετάσεως αὐτῆς εἶναι πρῶτον ὅτι τὸ σύστημα τοῦ Schelez καὶ ἡ Ἠθικὴ του εἶναι ἀνακρίβητα ἄρα σχετικὰ. Ἰσχύουν μόνον δι' ἐκείνον ὅστις τὰ δέχεται.

Δεύτερον καὶ κύριον δὲν εἶναι λογικῶς δυνατὴ ἡ ὑπαρξίς τοιούτων Πίνακος Ἀξιών.

Ἡ θυσία τοῦ Ἐγωϊσμοῦ εἶναι παρὰ τῷ Schelez αὐτονομίατος δεδομένου ὅτι τὸ Πρέκον, τὸ Ἠθικὸν ἔγκαιται κατὰ τὸν Schelez εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν Ἀξιών, ἀνεξαρτήτως τῶν παρεμβαλλομένων παρὰ τοῦ Ἐγωϊσμοῦ Ἐμπόδιον. Ἄλλως τε ὁ ἴδιος ἐδίδαξεν ὅτι αἱ προσκοικαί, εἶναι κατώτεροι τῶν ἄλλων Ἀξιών.

Ἡ ἐξέτασις εἰς ἣν ὑπεβλήθησαν τὰ ἠθικὰ, συστήματα τὰ ὅποια οὐκ παρουσίασα ἐδείξε τὸ ἔκ' ἐμοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνακρινάσεώς μου λεχθέν ὅτι δηλ. βλα δέχονται τὴν ὑπαρξίς μὴ ἐγωϊστικῶν πράξεων.

Ἐκτὸς ὅμως τούτων ἐδείχθη καὶ π. ἄλλο, ὅτι, γυδὲν τῶν συστημάτων ἀπέδειξε τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ βάσιν. Ὅλα εἶναι σχετικὰ ἐξαρτώμενα ἀπὸ τὴν παραδοχὴν τῶν παρ' ἡμῶν. Νῦν δύναμαι νὰ εἰσέλθω εἰς τὰ θέματα μου.

Ἀναχωρῶ ἀπὸ τὴν γενικῶς παραδεδομένην καὶ ἀναμφισβήτητον ἀρχὴν ὅτι κάθε πράξις ἔχει ὡς προὑπόθεσιν μίαν θέλησιν, ἥτις προκαλεῖ τὴν πράξιν Ἐάν ὀνομάσω τὴν θέλησιν τὴν προκαλοῦσαν τὴν πράξιν. Ἀξίαν τότε φθάσω εἰς τὸ συμπέρασμα : Πᾶσα ἀνθρωπίνη πράξις προκαλεῖται παρὶστάει μίαν ἀνθρωπίνην Ἀξίαν.

Δι' ἐκείνον ὅστις μὲ τὴν λέξιν Ἀξία ἐννοεῖ τὴν συγκεκριμένην θέλησιν δὲν δύναται νὰ γεννηθῇ καμία ἀμφισβήτησις σχετικῶς μὲ τὴν πρότασίν μου.

Ἐδῶ ὅμως θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀντιτάξῃ : Ἀξία δὲν λέγεται πᾶσα θέλησις ἀλλὰ ἐκείνη ἥτις τίθεται ὡς τελευταῖος σκοπός. Ἐάν γράψω πρὸς τινα φίλον π. χ. ἐπιτελῶ σειρὰν πράξεων, ἄρα θέλω σειρὰν θελήσεων, ὅς δὲν δύναμαι νὰ ὀνομάσω Ἀξίας. Ἄρα ὑπάρχουν καὶ πράξεις αἰτινες δὲν παρὶστάνουσι ἀνθρωπίνους Ἀξίας. Ἡ πρότασις ἄρα, πᾶσα ἀνθρωπίνη πράξις παρὶστάνει μίαν ἀνθρωπίνην Ἀξίαν, εἶναι σφαλῆρα.

Ἄς ἐξετάσωμεν νῦν κατὰ πόσον τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο δύναται νὰ σταθῇ

Τὰς ἀνθρωπίνους θελήσεις δύναμαι νὰ διαίρῶ εἰς δύο εἶδη. Ἐπιστῶ τὴν προσοχὴν ὅτι ἡ διαίρεσις εἶναι λογικὴ δηλ. ὅτι δὲν ἐπιδέχεται ἄλλα μέλη.

Τὰ εἶδη εἶναι :

A) Αἱ θελήσεις εἶναι αἰτινες κατέχουσι θέσιν Μέσου ὡς πρὸς ἄλλην θέλησιν δηλ. αἱ θελήσεις εἶναι αἰτινες θέλονται διὰ νὰ καταστῇ δυνατόν νὰ θεληθοῦν ἄλλαι. Τὰυτας ὀνομάζω Μέση θελήσεις.

B) Αἱ θελήσεις εἶναι αἰτινες δὲν κατέχουσι θέσιν Μέσου, ὡς πρὸς ἄλλην θέλησιν. Τὰς θελήσεις ταύτας ὀνομάζω τελικὰς θελήσεις.

Ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ προκύπτει ὅτι ἐάν τις δὲν ἠμπούει τὰς θελήσεις κάθε πράξις θὰ ἦτο ἡ ἐκφρασις μιᾶς τελικῆς θελήσεως.

Ὁ ἄνθρωπος ὅμως κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν θελήσεών του ἔχει νὰ ἀντιπαλαίῃ εἴτε πρὸς τὸν ἑξωτερικὸν κόσμον εἴτε πρὸς τὸν ἑσωτερικὸν του τοιοῦτον ἢ τέλος πρὸς ἀμφοτέρους. Προσφεύγει λοιπὸν εἰς μίαν σειρὰν Μεσοπραξέων αἵτινες τοῦ καθιστοῦν δυνατὴν τὴν τελικὴν τοιαύτην.

Τοιουτοτρόπως κατανοοῦνται αἱ Μεσοπραξεῖς ἀπὸ τὴν τελικὴν πράξιν εἶναι Ἐλλογοί, δύνανται νὰ ἐξηγηθοῦν. Αἱ τελικαὶ θελήσεις εἶναι τούναντιον ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι δὲν εὐρίσκονται εἰς σχέσιν πρὸς κανὲν ἄλλο φαινόμενον ἀτομικόν. Ὑπάρχουν. Αὐτὸ εἶναι τὸ μόνον τὸ ὁποῖον δύναται τις νὰ εἴπῃ περὶ αὐτῶν. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἔννοιαν ἔχει τὸ Νιτσεανικὸν Δόγμα τοῦ Ἀλόγου τῶν Ἀξιῶν. Ἐὰν νῦν παντοῦ καὶ πάντοτε πᾶσαν σειρὰν Μεσοπραξέων ἔκλεινε ἡ τελικὴ Πράξις, ἡ Ἐπιστήμη δὲν θὰ εὐρίσκετο πρὸ τόσων δυσχερειῶν Ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως ἀπειροὶ δυσκολίαι ἐμφανίζονται πρὸ τοῦ θέλοντος νὰ ἑξακριβώσῃ τὰς τελικὰς θελήσεις ἑνὸς προσώπου.

Ἡ πρώτη δυσκολία προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι αἱ πράξεις λαμβάνουν χώραν ἐν τῷ χρόνῳ. Σήμερον ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένης τελικῆς θελήσεως ἐκτελῶ σειρὰν Μεσοπραξέων. Μετ' ὀλίγον μὲ ἐν τῷ μεταξύ ἀλλάξασαν συνειδήσιν παραιτοῦμαι τῶν Ἀξιῶν μου δηλ. δὲν θέλω πλέον τὴν τελικὴν θέλησιν. Τὸ ἀποτέλεσμα ἔσται ὅτι θὰ ὑπάρχει μία σειρά μεσοπραξέων χωρὶς τὴν τελικὴν τοιαύτην.

Ἡ δευτέρα δυσκολία ἔγκειται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι πολλάκις ἡ τελικὴ θέλησις δὲν δύναται νὰπραχθῇ εἴτε ἕνεκα ἑξωτερικῶν ἐμποδίων εἴτε λόγῳ ἐν τῷ μεταξύ ἐπισυμβάσης ἄρσεως τῆς προσωπικότητος.

Αἱ δύο ἀναφερθεῖσαι δυσκολίαι καθιστοῦν δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ μία σειρά πράξεων, ἥτις νὰ φαίνεται τελείως ἀνευ νοήματος δηλ. τῆς ὁποίας νὰ μὴ ὑπάρχῃ τελικὴ θέλησις καὶ τὴν ὁποῖαν οὔτε νὰ δύναται νὰ θεωρήσῃ τις ὡς τελικὴν πράξιν.

Ἐντεῦθεν ἡ δυσκολία περὶ τὴν ἑξακριβώσιν τῶν Ἀξιῶν ἑνὸς Προσώπου. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἀποτελεῖ ἡ Ἀξία τὴν κατηγορίαν ἐκείνην ἥτις εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὸν Πράττοντα, ἀφοῦ αἱ Μεσοπραξεῖς ὑπάρχουν συμφῶνως μὲ τὸν δοθέντα ὄρισμὸν μόνον χάριν τῶν Ἀξιῶν. Ἡ πρότασις μου λοιπὸν «πᾶσα πράξις παριστάνει μίαν ἀνθρωπίνην ἀξίαν» εἶναι ὀρθὴ διότι ἡ ἡ πράξις ἡ ἴδια, ἀποτελεῖ ἀξίαν ἢ εἶναι ἡ πράξις μόνον καὶ μόνον μέσον διὰ μίαν Ἀξίαν.

Ἐὰν λοιπὸν ἤθελέ τις στηριξεί τὴν ἀντίθεσιν Ἐγωϊσμός—μὴ Ἐγωϊσμός εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ ἐγωϊστικαὶ πράξεις εἶναι ἀνθρώπιναι τελικαὶ θελήσεις, Ἀξία, ἐνῶ αἱ μὴ ἐγωϊστικαὶ δὲν εἶναι, σφάλλεται, διότι ὡς ἀπεδείχθη πᾶσα πράξις ἔχει ὡς προσηκόδουσαν μίαν ἀνθρωπίνην Ἀξίαν.

Ἀπομένει ἡ ἄλλη ὁδὸς τοῦ νὰ θεωρήσῃ τις τὴν ἀντίθεσιν Ἐγωϊσμός—μὴ Ἐγωϊσμός ὡς ὑπάρχουσαν ἐν τῷ Γένει ἀνθρωπίνῃ Ἀξία. Νὰ ἰσχυρισθῇ τις δηλ. ὅτι ὑπάρχουν ἐγωϊστικαὶ καὶ μὴ ἐγωϊστικαὶ ἀξίαι.

Οὐδεὶς ὅμως μέχρι τοῦδε ἠδυνήθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν Ἐγωϊσμὸν ἀλ-

λον ὄρισμὸν ἀπὸ τὸν ἐξῆς: 'Εγωϊστῆς λέγεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὅστις θέλει ὄλα νὰ τὰ διευθύνῃ συμφώνως μὲ τὴν θέλησίν του.

Οὐδεὶς ἡδυνήθη νὰ ὀρίσῃ τὸ Συμφέρον ἀλλέως ἀπὸ τὸ ὑπὸ τοῦ προσώπου θελούμενον.

Τέλος οὐδεὶς ἡδυνήθη νὰ ὀρίσῃ τὴν Εὐτυχίαν ἀλλέως ἀπὸ τὴν κατάστασιν ἐκείνην καθ' ἣν ὄλα συμβαίνουν συμφώνως μὲ τὴν 'Επιθυμίαν καὶ Θέλησιν τοῦ Προσώπου. Τὸν ὄρισμὸν τοῦτον τῆς Εὐτυχίας ἀρύομαι ἀπὸ αὐτὸν τὸν Καπὶ ἐν τῇ Κριτικῇ τοῦ Πρακτικοῦ Λόγου, ('Ἐκδοσις 'Ακαδημίας σ. 167).

Πᾶς ὄρισμὸς τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τοῦ συμφέροντος, τῆς εὐδαιμονίας ὅστις περιέχει ἐν ἑαυτῷ τι πλεόν τῆς ἀπλῆς θελήσεως εἶναι ὑποκειμενικὸς ἄρα καὶ ἀπορριπτέος. Ὁ 'Εγωϊσμὸς ἄρα ταυτίζεται μὲ τὴν θέλησιν καὶ μὲ τὴν πρᾶξιν γενικῶς.

'Εκ τούτου συνάγεται ὅτι, μὴ ἐγωϊσμός, μὴ ἐγωϊστικαὶ πράξεις εἶναι μία *contradictio in se*.

'Ας λάβωμεν μίαν ἔννοιαν ἣν συνήθως ἀντιθέτου ἀπὸ τὸν 'Εγωϊσμόν, τὸν 'Αλτρουϊσμόν. 'Εκείνο τὸ ὄποιον δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ εἶναι ὅτι ἐνῶ ὁ 'Εγωϊσμὸς ἀποτελεῖ μίαν Γενικὴν Ἐννοιαν καὶ οὐχὶ σαφῆ διὰ τοὺς πολλοὺς ὁ 'Αλτρουϊσμὸς εἶναι ἀπολύτως καθωρισμένος καὶ συγκεκριμένος. 'Εάν λάβωμεν λοιπὸν τὸν 'Αλτρουϊσμόν καὶ τὸν ὄρισωμεν ὡς τὴν θέλησιν πρᾶξιν ἐνὸς προσώπου Α ἀπὸς τὸ καλόν, τὸ συμφέρον ἐνὸς προσώπου Β βλέπομεν ὅτι εἶναι οὗτος, ἀφοῦ εἶναι θέλησις τοῦ Α λογικῶς καὶ ἀναγκαστικῶς ἐγωϊσμὸς τοῦ Α.

'Ας λάβωμεν νῦν ἐν συγκεκριμένον παραδειγμα. Ὁ πηδῶν εἰς τὴν θάλασσαν μὲ κίνδυνον τῆς ἰδίας του ζωῆς διὰ νὰ σώσῃ ἕνα ἄλλον ἐκτελεῖ, θέλει μίαν πρᾶξιν. Ὑποθέσωμεν αὐτὴν τελικὴν. Τότε θὰ ἔχομεν τὴν ἀξίαν τῆς διασώσεως τοῦ παιδός. Ἄλλος θέλει νὰ φάγῃ ἀπὸ λαυμαργίαν. Ἡ πρᾶξις τοῦ ἐνὸς διαφέρει ἀπὸ τὴν πρᾶξιν τοῦ ἄλλου εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς θελήσεως, ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς τὴν Ἀξίαν, καὶ εἶναι ἕξ Ἰσου ἐγωϊστικὴ ὅσον καὶ ἡ ἄλλη. Συμπέρασμα λοιπὸν εἶναι, ὅτι ἀφοῦ ὁ ὄρισμὸς τοῦ Συμφέροντος, τῆς προσωπικῆς εὐτυχίας ταυτίζεται μὲ τὴν ἀπλῆν τελικὴν θέλησιν ἦτοι τὴν Ἀξίαν δὲν ὑπάρχουν πρᾶξεις μὴ ἐγωϊστικαί.

Τὴν ὄλην ταύτην συναγωγὴν ἐστηρίζομεν ἐπὶ τῆς γενικῶς παραδεδομένης Ἀρχῆς ὅτι πᾶσα πρᾶξις προὑποθέτει μίαν θέλησιν. Ἡ ἀρχὴ αὐτῆ δὲν ἔχει εὐρεῖ μέχρη τοῦδε ἀμφισβήτησιν ἐν τῇ ψυχολογίᾳ. Τὴν μόνην ἀμφισβήτησιν θὰ ἡδύναντο νὰ ἐγείρουν αἱ ὑπὸ τὸ κράτος σοκῶν καὶ ἐνοστίκτων συμβαίνουσαι πρᾶξεις ὅπου φαίνεται ὅτι δὲν λειτουργεῖ ἡ θέλησις. Ἡ σημερινὴ ὁμῶς ψυχολογία κατόπιν νέων ἐρευνῶν (ἔχω σχετικῶς ὑπ' ὄψιν μου τὴν νέαν ψυχολογίαν τοῦ Lindworsky τοῦ 1926), ἀνέφερε, ὅτι καὶ αἱ ὑπὸ τὸ κράτος ἐνοστίκτων συμβαίνουσαι πρᾶξεις ἔχουν πάντοτε ὡς προὑπόθεσιν τὴν θέλησιν μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ θέλησις αὕτη δὲν εἶναι σονειδητῆ διότι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀπορροφηθῆ τελείως ὑπὸ τῆς θελήσεώς του.

'Εάν δεχθῆ τις τὴν θεωρίαν αὐτὴν τότε εἶναι φανερόν ὅτι ὄλαι

αἱ πράξεις ὑπάγονται εἰς τὴν ἀπόδειξίν μου. Ἄλλ' ἔστω καὶ ἐὰν δὲν δεχθῆ τις τὴν ψυχολογικὴν ταύτην θεωρίαν ἢ ἀπόδειξιν μου διὲ ὅτι αἱ πράξεις εἶναι εὐδαιμονιστικαὶ θὰ ἰσχύη διὰ τὸ μεγαλύτερόν μέρος τῶν πράξεων, τὰς καθ' ἑαυτὸ πράξεις, τὰς ἀναγομένους εἰς τὴν βούλησιν. Καὶ αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο μικρόν.

Τοιοῦτοτρόπως νομίζω ὅτι ἔλυσα τὸ πρόβλημα Ἐγωϊσμοῦ—μὴ Ἐγωϊσμοῦ διὰ τῆς Ἀποδείξεως τοῦ Ἐγωϊσμοῦ, Εὐδαιμονισμοῦ ὡς μόνου Κανονιστοῦ τοῦ Θέλαι. Αὕτη ὅμως ἡ ἀπόδειξις σημαίνει τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἐγωϊσμοῦ, διότι οὗτος ἔχει νόημα ἐφ' ὅσον ὑπάρχει καὶ μὴ Ἐγωϊσμός ἐν τῷ Πράττειν. Τὸ Πράττειν ἐν γένει ποιεῖ νὰ διαχέται εἰς Ἐγωϊστικὸν καὶ Μὴ Ἐγωϊστικόν. Ὁ Μονισμός γίνεται κυρίαρχος καὶ Κορωνίς τοῦ ἀφαντάστου πλῆθους τῶν Ἀξιών αἵτινες δύνανται νὰ κυρίαρχοῦν τοῦ Πράττειν. Ταιαῦται εἶναι αἱ Ἀλτροῦστικαί, αἱ Ἐρωτικαί, αἱ Πνευματικαί, αἱ Λαίμαργικαί. Μόνον ἐγωϊστικαί Ἀξίαι δὲν δύνανται νὰ ὑπάρχουν ὡς ταυτιζόμεναι μετὰ τὴν ἔννοιαν ἀξία.

Ποῖον ὅμως τὸ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα τοῦ θεωρητικοῦ τούτου σπινθηροσματος; Ὅτι ἐνῶ αἱ ἀλτροῦστικαὶ Ἀξίαι διὰ τῆς ἀντιθέσεώς τῶν πρὸς τὰς ἐγωϊστικὰς ἀπέκτων μίαν ἰδιαιτέραν ψυχολογ. ἀγλὴν τῶρα διὰ τῆς θέσεώς των εἰς τὴν αὐτὴν μοῖραν μετὰ τὰς λαιμαργικὰς καὶ φυσιολογικὰς ὁρέξεις χάσονται τὸ κύρος καὶ τὴν σημασίαν των. Γίνονται ἐν ἰσοπέμον-εἶδος εἰς τὸ ἀπειρόν πέλαγος τῶν ἀξιών.

Καὶ νῦν ἀπὸδ' εἰρήσμεν τὴν γενικὴν ἀρχὴν τοῦ πράττειν θὰ προσπαθώσωμεν νὰ εἰρήσμεν διὰ συναγωγῆς τὴν θέσιν τοῦ Ἠθικοῦ ἐν αὐτῷ.

Ἀπὸδ' τὸ Ἠθικὸν σημαίνει τὸ Δεόν Γενέσθαι, τὰς Πρακτικὰς Πράξεις ἔπεται ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἀντιβαίη πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, δὲν δύνανται νὰ ἀρνηθῆται τὰς ἀληθείας ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἰσχύουν διὰ τὸ Πράττειν γενικῶς, διότι τὸ Ἠθικὸν μόνον ὡς εἶδος τοῦ Πράττειν ἔχει νόημα. Ἐκ τούτου γίνεται φανερόν ὅτι πᾶσι ἠθικῇ ἤτις στηρίζεται ἐπὶ τοῦ Μὴ Ἐγωϊσμοῦ δὲν δύναται σταθῆ.

Διὰ νὰ ἀνευθώμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἠθικοῦ θὰ προβῶμεν εὐρετικῶς χωρὶς καμμίαν ἄλλην προϋπόθεσιν ἀπὸ τὴν ἑξῆς: ὅτι καλὸς καὶ κακὸς εἶναι ἐπίθετα τὰ ὁποῖα δίδονται εἰς Πράξεις. Ἀπὸδ' ἡ λέξις «καλὸς» εἶναι ἐπίθετον τὸ ὁποῖον δίδεται εἰς μίαν πράξιν γεννῶνται δύο λογικαὶ δυνατότητες: ἡ καλύπτεται μετὰ τὴν ἔννοιαν Ἀξία οὕτως ὥστε ὁ χαρακτηρισμὸς μιᾶς Πράξεως ὡς καλῆς νὰ σημαίη: Οὕτω θέλω, ἢ τὸ ἐπίθετον καλὸς καθιστάνει μίαν εἰδοποιὸν διαφορὰν ἕως κατατάσσει τὴν πράξιν εἰς τὴν Περιοχὴν τοῦ Καλοῦ χωρὶς νὰ αἴρη τὴν ἰδιότητα αὐτῆς ὡς Πράξεως καὶ συνεπῶς ὡς Ἀξίας. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει ἡ καλὴ πράξις εἶναι πάντοτε μίᾳ Ἀξίᾳ τοῦ Ἀνθρώπου. Πᾶσα Ἀξία δὲν εἶναι ὅμως συγχρόνως καλῆ.

Ἐὰν δεχθῶμεν τὴν πρώτην δυνατότητα τότε γεννᾶται ἡ ἑξῆς λογικὴ δυσχερεία.

Τὸ Κακὸν εἶναι τὸ ἀντίθετον τοῦ Καλοῦ. Ἐὰν λοιπὸν πᾶσα πράξις εἶναι καλὴ ἔπεται ὅτι δὲν ὑπάρχουν κακαὶ πράξεις. Καὶ ὅμως ὑπάρχουν κακαὶ πράξεις. Πῶς δυνάμεθα νῦν νὰ λύσωμεν τὴν ἀντίφασιν αὐτὴν;

Εἶχομεν δεχθῆ ὅτι αἱ ἔννοιαι Ἀξία καὶ Καλὸς καλύπτονται. Τὸ μὴ καλὸν, τὸ κακὸν εἶναι σὺννεπῶς κίθε Ἀπαξία πᾶν τὸ μὴ θεληθέν : πᾶν τὸ μὴ πραχθέν. Ὅταν εἴπῃ τις ὅτι «ἡ πράξις μου αὕτη εἶναι κακὴ» σημαίνει ὅτι ἀνήκει εἰς ἐκείνας αἰτίνας δὲν ἔγιναν.

Ἦτοι: *δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ*. Ἐννοεῖται οἴκοθεν ὅτι πᾶσα πράξις ἀφοῦ ἔγιε εἶναι καλὴ. Μόνον ὅταν με *ἠλλαγμένη συνείδησιν* κρίνῃ τις μίαν πράξιν του δύναται νὰ τὴν κατατάξῃ εἰς ἐκείνας αἰτίνας δὲν ἔπρεπε νὰ γίνουμ. Οὕτω λύεται ἡ ἀναφνεῖσα δυσχέρεια εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν.

Ἄς στραφῶμεν ἤδη εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν τὸ Ἠθικὸν τὸ Καλὸν εἶναι ἐν εἶδος τοῦ γένους Ἀξία. Μία εἰδικὴ ἀνθρωπίνῃ Ἀξία. Ὡς παραδείγμα ἔστω ἡ Ἠθικὴ τοῦ Kant. Ἡ τήρησις τῆς Κατηγορηματικῆς Προστακτικῆς εἶναι κατὰ τοῦ Kant τὸ Καλόν. Ἐπίσης ἡ Ἠθικὴ τοῦ Scheler καθ' ἦν ἡ πραγματοποίησις ἀντικειμενικῶς ἀνωτέρων Ἀξιῶν ἀποτελεῖ τὸ Καλόν.

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκει καὶ ἡ κοινῶς λεγομένη Ἠθικὴ, ἡ Κοινωνικὴ Ἠθικὴ, καὶ ἡτις στηρίζεται εἰς τὴν Ἀξίαν τοῦ περισσοτέρου κόσμου, περὶ τοῦ Πρακτέου, εἰς τὴν Κοινωνικῶς ἐπικρατοῦσαν Ἀξίαν περὶ τοῦ Πρακτέου. Ἡ Κοινωνικῶς ἐπικρατοῦσα ἠθικὴ ἰδέα, ἀποτελεσμα μεταφυσικῶν θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων, Κοινωνικῆς συνθέσεως, καὶ κολλῶν ἄλλων παραγόντων, εἶναι ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἠρεθῆσεν καὶ ἀνέλυσεν αἰτιωδῶς ἡ θετικιστικὴ Σχολὴ καὶ ἰδίᾳ οἱ μεγάλοι της ἀντιπρόσωποι ὁ Comte ὁ Wundt καὶ τέλος ὁ Marx. Ἰδιάζον ὅλων τῶν ἐννοιῶν τούτων τοῦ Καλοῦ εἶναι ὅτι ἀποτελοῦν προσωπικὰς Ἀξίας τῶν ἐξαγγελλόντων ταύτας καὶ δὴ ὑπὸ τὴν μορφήν «Θέλω νὰ πράττετε οὕτω». Πολλάκις τὸ περιεχόμενον τῆς ἀξίας εἶναι ἀξία καὶ διὰ τὸν ἐξαγγέλοντα ταύτην ὁπότε λαμβάνει τὴν μορφήν. «Πράττω οὕτω, θέλω νὰ πράττομεν ὅλοι οὕτω».

Τοῦτο ὅμως δὲν ἀνήκει λογικῶς εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἠθικοῦ. Ἄρα δὲν ἀντιφάσκει πρὸς ἐαυτὸν ὁ διδάσκων ἠθικὴν καὶ ὁ ἴδιος μὴ τηρῶν αὐτήν.

Τὸ Ἠθικὸν τὸ Καλόν λοιπὸν ὡς ἀρρηκτως συνδεδεμένον με τὴν Ἀξίαν θὰ σημαίῃ ἢ γενικῶς τὸ θελούμενον ἢ τὸ θέλω τῶν διαφορῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ὑποχολήθησαν με τὸ πρόβλημα καὶ ἐδίδαξαν τὸ Καλόν.

Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ ἀδυναμία τοῦ νὰ ὀρίσῃ τις τὸ Καλόν ἀφ' ἧς ἐγκαταλείψῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ γενικῶς θελομένου. Τὸ θέλω τῶν διαφορῶν δὲν δύναται ἢ μάλλον δὲν ἀποτολμάται νὰ ὀρισθῇ ἀλλὰ μόνον νὰ περιγραφῇ. Πράγματι ὅταν ἀνοίξῃ τις μίαν ἠθικὴν συναντᾷ τὸ περιεχόμενον τῆς ἔννοιᾶς «καλός» χωρὶς νὰ ὀρισθῇ τί σημαίνει ἢ λέξις. Οἱ ἠθικοφιλόσοφοι διατάζουν ἐκ μετριοφροσύνης νὰ ὀρίσουν τὸ καλόν ὅπως πρέπει δηλ. εἰς «ἐκεῖνο ποῦ θέλω ἐγὼ νὰ πράττετε σεις οἱ ἀκραταὶ ἢ ἀναγνώστα μόν».

Μὲ αὐτὸ ἐδόθη καὶ ὁ λογικὸς τόπος, αἱ λογικαὶ δυνατότητες αἰτνας ἀπομένουσιν εἰς τὸ Ἠθικὸν ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ Πράττειν, καὶ τὸ θέμα μου ἐξηγητήθη.

Συζητήσεις ἐπὶ τῆς ἀνακοινώσεως Δ. Βεζανῆ.

Μετὰ δεκάλεπτον διακοπὴν τῆς συνεδριάσεως ὁ Προεδρεύων κ. Μαριδάκης κηρύσσει τὴν ἔναρξιν τῆς συζητήσεως.

Π. Κανελλόπουλος. Φρονεῖ ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Βεζανῆ συναγωγή τῆς θέσεως τοῦ Ἠθικοῦ ἐν τῷ Συνόλω τοῦ Πράττειν στηρίζεται εἰς μίαν ἀυθαίρετον ταυτοποίησιν τοῦ εἶναι μὲ τὸ Δέον Γενέσθαι (Seinsollen). Τὸ Δέον Γενέσθαι καὶ δὴ συμφώνως μὲ τὸν Kant χωρίζεται βασικῶς τοῦ εἶναι. Ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Βεζανῆ ἐπέκτασις τῶν ἰδιοτήτων τοῦ εἶναι ἐπὶ τοῦ Δέοντος Γενέσθαι ἀποτελεῖ ἄλμα. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει θὰ ἤθελε περισσοτέρας διασαφήσεις ἐκ μέρους τοῦ κ. Βεζανῆ.

Δ. Βεζανῆς ὁμολογεῖ ὅτι πράγματι ἡ ὑπ' αὐτοῦ ταυτοποίησις τοῦ εἶναι πρὸς τὸ Δέον Γενέσθαι θέλει περισσοτέρας διασαφήσεις φρονεῖ ὅμως ὅτι ἡ λογικὴ σειρὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκτεθεισῶν ἀπόψεων δὲν δύναται νὰ κλονισθῇ ἐκεῖ. Ἀφοῦ τὸ Δέον Γενέσθαι ἐνέχει ἐν ἑαυτῷ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ εἶναι τῆς πραγματικότητος δὲν δύναται λογικῶς νὰ ἀντιβαίῃ εἰς τὴν οὐσίαν τῆς πράξεως εἰς τὴν λογικὴν αὐτῆς ὑπόστασιν. Διότι ἂν μία Ἠθικὴ ἀνήρει τὴν πρᾶξιν θὰ ἀπέτελε μίαν *contradictio in se*. Μία Ἠθικὴ οἰαδήποτε δυνατὸν νὰ μὴ ἔχη πραγματοποιηθῆ δέον ὅμως πάντως νὰ ἦ λογικῶς πραγματοποιήσιμος.

Π. Κανελλόπουλος. Ἐξακολουθεῖ νὰ νομίζῃ ὅτι αἱ ὑπὸ τοῦ κ. Βεζανῆ δοθεῖσαι ἐξηγήσεις δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς διότι δὲν βλέπει πῶς τὸ Δέον Γενέσθαι σχετίζεται μὲ τὸ εἶναι.

Παλαιολόγος. Ἐρωτᾷ τὸν κ. Βεζανῆν διατὶ μεταχειρίζεται τὸν ὄρον Ἄξια ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν. Ἄξια κατ' αὐτὸν εἶναι τὸ γενικῶς ἀνεγνωρισμένον καὶ ἀντικειμενικόν.

Π. Ζήσης. Συγχαίρει τὸν κ. Βεζανῆν διὰ τὴν λογικὴν ὀξύνοιαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐξέθεσε τὰς σκέψεις του ἂν καὶ φρονεῖ ὅτι ὁ Εὐδαιμονισμὸς δὲν ἀποδεικνύεται. Ἐπιστᾷ τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ σημείου ὅτι ἂν δεχθῶμεν τὴν πρώτην τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Βεζανῆ ὑποδειχθεισῶν δυνατοτήτων ὡς πρὸς τὸ Ἠθικόν δηλ. τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν Ἠθικόν καὶ Ἄξια ταυτίζονται τότε αἴρεται ἡ ἔννοια τοῦ Ἠθικοῦ διότι πᾶσα Ἄξια καθίσταται Ἠθικὴ.

Δ. Βεζανῆς. Λυπεῖται ὅτι αἱ ὑπ' αὐτοῦ δοθεῖσαι ἐξηγήσεις δὲν ἤρκεσαν εἰς τὸν κ. Κανελλόπουλον. Τονίζει καὶ πάλιν τὸ γεγονός ὅτι ἀφοῦ τὸ Δέον Γενέσθαι ἐνέχει λογικῶς τὸ εἶναι δέον νὰ μὴ ἀντιβαίῃ πρὸς τὴν λογικὴν φύσιν τοῦ δευτέρου. Ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν κ. Κανελλόπουλον τοῦ θέτει τὸ ἐρώτημα ἂν τὸ Δέον Γενέσθαι σχετίζεται πρὸς τὸ εἶναι. (Ὁ κ. Κανελλόπουλος ἀπαντᾷ καταφατικῶς). Ἡ καταφατικὴ ἀπάντησις ἐκ μέρους τοῦ κ. Κανελλοπούλου σημαίνει τὴν παραδοχὴν τῆς προτάσεώς του. Ἀλλὰ ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ὁ κ. Κανελλόπουλος ἀπῆντα ἀποφατικῶς εἰς τὸ ἐρώτημα μου, λέγει ὁ κ. Βεζανῆς, τότε θὰ τοῦ ἔλεγον ὅτι ἡ Ἠθικὴ αὕτη δὲν εἶναι Ἠθικὴ δηλ. Δέον Γενέσθαι καὶ δὲν μὲ ἐνδιαφέρει ἐν τῷ προ-

κειμένῳ. Ἡ διαφορὰ του μετὸν κ. Παλαιολόγον εἶναι ὀνοματολογική. Ἡ ἔννοια Ἄξια δὲν παίζει ῥόλον εἰς τὴν σειρὰν τῶν σκέψεων δι' ἧς ἔφθασε εἰς τὸ συμπέρασμά του. Ἄριστα δυνάμεθα νὰ ἀντικαταστήσωμεν τὸν ὄρον Ἄξια διὰ τοῦ ὄρου τελικὴ θέλησις χωρὶς ἢ συναγωγὴ νὰ βλαβῇ τὸ παράπαν. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Παλαιολόγου χρησιμοποίησις τοῦ ὄρου Ἄξια μόνον ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν δὲν δύναται νὰ ἐγείρῃ ἀξίωσιν εἰς μοναδικὴν ἐπικράτησιν. Πλείστοι φιλόσοφοι ἐν οἷς καὶ ὁ Nietzsche μεταχειρίζονται τὸν ὄρον ὑφ' ἣν ἔννοιαν τὸν μετεχειρίσθη ὁ ἴδιος.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Ζήση λεχθέντα εὐχαριστεῖ αὐτὸν καὶ δὲν ἔχει ἀντίρρησης εἰς τὸ γεγονὸς διὰ ἂν δεχθῇ τις τὴν πρώτην λογικὴν δυνατότητα παύει ὑπιστάμενον τὸ Ἠθικὸν ὑπὸ τὴν κοινὴν τῆς λέξεως σημασίαν. Σκοπὸς του ἐν τῷ προκειμένῳ ἦτο νὰ δεῖξῃ τὰς λογικὰς δυνατότητας τοῦ ὄρου «Ἠθικὸν» ἥτοι νὰ δεῖξῃ τὰ ὄρια ἐντὸς τῶν ὁποίων δύναται λογικῶς νὰ κινήθῃ ἡ ἔννοια αὕτη.

Ὁ κ. Μαριδάκης κηρύσσει τὴν λύσιν τῆς συνεδριάσεως.

II. Ζήσης